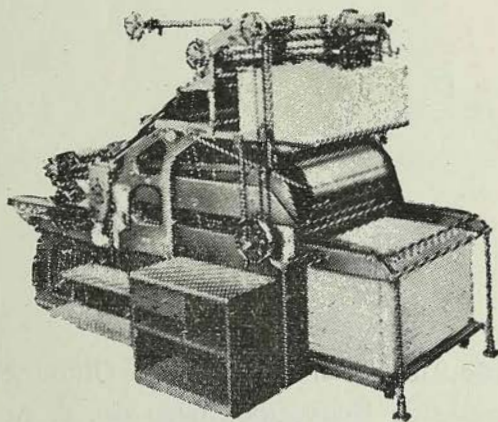

Γύρω ἀπὸ τὴν Τυπογραφία

HEIDELBERG, Γερμανικὸ ἐπίπεδο
αὐτόματο πρεστήριο.

ΕΚΔΟΣΗ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΩΝ ΖΑΒΑΛΛΗ

ΛΕΥΚΩΣΙΑ — ΚΥΠΡΟΥ

Με πρωτοβουλία τοῦ Τυπογραφικοῦ Οἴκου ΖΑΒΑΛΛΗ,
ὁδὸς Βασιλείου Βουλγαροκτόνου ἀρ. 8, Λευκωσία,
ἐκδίδεται τὸ παρὸν φυλλάδιο πρὸς διαφώτιση τοῦ κοινοῦ
γιὰ τὴν ἀξία τῆς τυπογραφικῆς τέχνης,

ΤΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ

Δὲν ξέρω ποιὸς ἔγραψε τοὺς ἀγγλικούς στίχους.
Διαβάζοντάς τους βρήκα τὸ πόσο χαρακτηριστικὰ
μιλά γιὰ τὴ σημασία τοῦ Τυπογραφείου ὁ ἀγνωστός
μου ποιητής. Καὶ τὸ μετάφρασα:

Τυπογραφεῖον ἐδῶ ἴναι: σταυροδρόμι
πολιτισμοῦ, καταφυγὴ τῆς Τέχνης
ἀπ' τὴ φριχτὴ καταστροφὴ τοῦ Χρόνου,
τῆς ἀφοβῆς ἀλήθειας ὀπλοστάσι
ἐνάντια στὶς ψιθυριστὲς διαδόσεις,
ἀσίγαστη τρουμπέττα τοῦ ἔμπορίου.
Ἄπο τὸν τόπο αὐτὸ πετᾶνε οἱ λέξεις
καὶ ταξειδεύουν δίχως νὰ χαθοῦνε
στὸ κύμα τοῦ ἤχου, δίχως νὰ διαφέρουν
μέσα στὸ κάθε χέρι ποὺ τὶς γράφει,
μὰ μόνιμες στὸ Χρόνο, ἀφοῦ περάσουν
ἀπ' τὴ ματιὰ τῆς διόρθωσης, πιά ζοῦνε.
Φίλε, σὲ χῶρο στέκεις ἀγιασμένο:
ὁ τόπος τοῦτος εἶν' τυπογραφεῖο.

μετ.: Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΙΣΚΕΨΗΝ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΗΡΙΩΝ ΝΕΟΚΛΕΟΥΣ
ΕΙΣ ΤΑ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΑ ΖΑΒΑΛΛΗ

Χιλιάδες μαθηταὶ καὶ μαθήτριά, κατωτέρας καὶ μέσης ἐκπαίδευσως, ἐπισκέπτονται
κάθε χρόνον τὰ Τυπογραφεία μας. Εἰς τὰς φωτογραφίας μας, μαθηταὶ καὶ μαθή-
τριά τῶν Ἐκπαιδευτηρίων Νεοκλέους μετὸν διευθυντὴν των κ. Κ. Νεοκλέους,
παρακολουθοῦν μὲν ἐνδιαφέρον τὴν ἐκτύπωσιν.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ

Παρά την πληθώραν τῶν ἔργων τὰ ὅποια ἐγράφησαν περὶ τῆς ἱστορίας τῆς Τυπογραφίας δὲν κατωρθώθη ἀκόμη νὰ χυθῆ πλήρες φῶς οὔτε ἐπὶ τῶν πραγματικῶν περιστάσεων ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐδημιουργήθη ἡ θαυμαστὴ αὕτη ἐφεύρεσις, οὔτε ἐπὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἐφευρέτου εἰς τὸν ὁποῖον ὀφείλεται αὕτη ἀδιαφιλονεικήτως. Μέχρι τινὸς ὁ Γουτεμβέργιος συνεκέντρωνε τὰς περισσοτέρας πιθανότητας πρὸς διεκδίκησιν τῆς τιμῆς τῆς ἐφευρέσεως ταύτης, ἀλλὰ μεταγενεστέρως αἱ νεώτεραι ἔρευναι τῶν ἱστοριοδιφῶν ἐκλόνισαν τὴν περὶ τούτου κρατοῦσαν ἀντίληψιν.

Ὡς ἐφευρέτης τῆς Τυπογραφίας πρέπει νὰ θεωρηθῆ ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος πρῶτος ἔσχε τὴν ἔμπνευσιν νὰ χρησιμοποιήσῃ τὰ κινητὰ στοιχεῖα καὶ ἐπενόησεν τὸ πιεστήριον, διὰ τοῦ ὁποῖου κατάρθωσε νὰ ἐκτυπώσῃ τὸ κείμενον συντεθὲν διὰ τῶν κινητῶν τούτων στοιχείων. Εἰς τὴν Κίνα ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων ἦτο γνωστὴ ἡ ἀναπαραγωγὴ κειμένων. Διὰ τὴν ἀναπαραγωγὴν δὲ ταύτην ἐχρησιμοποιοῦν λιθίνας καὶ βραδύτερον (ἀπὸ τοῦ Στ' αἰῶνος μ.Χ.) ξυλίνας πλάκας ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐχαράσσοντο τὰ γράμματα τοῦ κειμένου. Ὁ πρῶτος ἐπινοήσας τὴν κατασκευὴν κινητῶν στοιχείων εἶναι ὁ Κινέζος σιδηρουργὸς Πι-Τσένγκ τῷ 1041 ἡ ἐφευρέσις του ὅμως δὲν ἐγενικεύθη ἐν Κίνα ἴσως ἕνεκα τῆς μεγάλης ποικιλίας τῶν γραμμάτων τοῦ κινεζικοῦ ἀλφαβήτου.

Μὲ τὴν πάροδον τῶν ἐτῶν ἡ διεκδίκησις τῶν πρωτείων περιωρίσθη κυρίως μεταξὺ τῆς Μαγεντίας καὶ τοῦ Χάρλεμ ἤτοι μεταξὺ τοῦ Γερμανοῦ Ἰωάννου Γουτεμβεργίου καὶ τοῦ Ὀλλανδοῦ Λαυρεντίου Κόστερ. Αἱ ὑπάρχουσαι πληροφορίες περὶ τοῦ Γουτεμβεργίου ἀναφέρουν ὅτι οὗτος ἐφεῦρε πρῶτος τὴν μεταλλικὴν μῆτραν, διὰ τῆς ὁποίας καθίστατο εὐχερὴς ἡ κατασκευὴ τυπογραφικῶν στοιχείων. Στερούμενος ὅμως τῶν ἀναγκαίων κεφαλαίων ἠναγκάσθη νὰ συνεταιρισθῆ μὲ διαφόρους κεφαλαιούχους πρὸς τοὺς ὁποίους βραδύτερον περιήλθεν εἰς δικαστικούς ἀγῶνας. Αἱ ἀφορῶσαι πηγαὶ περὶ τοῦ Κόστερ δὲν εἶναι ἐξ ἴσου αὐθεντικαὶ ὅσον αἱ περὶ τοῦ Ἰωάννου Γουτεμβεργίου. Πληροφοροῦμεθα ὅτι ὁ Κόστερ εὕρισκόμενος ἐν Χάρλεμ καὶ περιπατῶν συνηθέστατα εἰς τὸ παρὰ τὴν πόλιν δάσος διεσκέδαζε κατακευάζων ἐκ τοῦ φλοιοῦ ὄξυας-διάφορα γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου ἀρνητικῶς. Τὰ ξύλινα ταῦτα γράμματα ἐπῆλειπε κατόπιν διὰ μελάνης καὶ ἐπίεζεν ἀνὰ ἐν ἐπὶ φύλλον χαρτοῦ, σχηματίζων λέξεις καὶ δίστιχα πρὸς μεγάλην ἐκπληξιν καὶ χαρὰν τῶν μικρῶν ἀνεψιῶν του. Τοῦτο ἐνέπνευσεν εἰς αὐτὸν τὴν ἰδέαν τῶν κινητῶν στοιχείων. Βραδύτερον ἐτύπωσε καὶ βιβλία ὀλόκληρα δι' αὐτῶν, εἶτα ἀντικατέστησε τὰ

ξύλινα στοιχεία διὰ μολυβδίνων καὶ μεταγενεστέρως διὰ στοιχείων ἐκ κασσιτέρου. Περί τὸ 1441 εἰς τῶν βοηθῶν του ὀνόματι Ἰωάννης Φούστ κατῶρθωσε νὰ κλέψῃ τὸ μυστικὸν καὶ διάφορα στοιχεία καὶ ἐργαλεῖα ἐκ τοῦ τυπογραφείου του καὶ καταφυγῶν εἰς τὸ Ἀμστελόδαμον, τὴν Κολωνίαν καὶ τὴν Μαγεντίαν, ἵδρυσεν ἕτερον τυπογραφεῖον ὅπου ἐξετύπωσε πολλὰ βιβλία. Αἱ πληροφορίες αὗται διὰ τῶν ὁποίων ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ Κόστερ ἐφευρε πρὸ τοῦ Γουτεμβέργιου τὰ κινητὰ στοιχεία ἐγένοντο γνωστὰ μόλις 128 ἔτη μετὰ τὸν θάνατόν του, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον τὰς καθιστᾷ οὐχὶ τελείως ἀξιοπίστους.

“Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἔρευναν τῶν πρώτων ἔργων, τὰ ὁποῖα ἐξήλθον ἐκ τῶν πρώτων τυπογραφείων, πρὸς ἐξακρίβωσιν τοῦ πρώτου ἐφευρέτου καὶ τῆς πόλεως εἰς τὴν ὁποίαν ἰδρῦθη τὸ πρῶτον τυπογραφεῖον, αὕτη δὲν κατῶρθωσε νὰ ὀδηγήσῃ εἰς σαφέστερα καὶ ὀριστικώτερα συμπεράσματα ἀπὸ τὴν ἔρευναν τῶν μαρτυριῶν τῶν συγχρόνων.

Τὸ ἔργον τὸ ὁποῖον ἐτυπώθη μὲ κινητοὺς χαρακτήρας καὶ τὸ ὁποῖον, κατὰ τοὺς διασημοτέρους βιβλιογράφους, παρουσιάζει τὰ μᾶλλον ἔκδηλα χαρακτηριστικὰ τῆς ἀπωτέρας ἀρχαιότητος, εἶναι τὸ “Speculum Humanae Salvationis”. Τοῦ ἔργου τούτου εἶναι γνωστὰ τέσσαρες ἐκδόσεις, αἱ ὁποῖαι φαίνεται ὅτι ἐξήλθον ἐκ τοῦ αὐτοῦ τυπογραφείου. Αἱ δύο εἶναι εἰς γλῶσσαν Λατινικὴν, καὶ αἱ δύο ἄλλαι εἰς Ὑλλανδικὴν καὶ κοσμοῦνται διὰ ξυλογραφιῶν. Οὐδεὶς σήμερον ἀμφισβητεῖ πλέον ὅτι τὸ κείμενον τοῦ βιβλίου τούτου ἐτυπώθη διὰ κινητῶν χαρακτήρων. Μόνον αἱ εἴκοσι σελίδες τοῦ ἐνὸς ἐκ τῶν τεσσάρων ἀντιτύπων τούτων ἔχουν τυπωθῆ διὰ ξυλίνων πλακῶν. Τὰ φύλλα τοῦ βιβλίου εἶναι ἀνοπισθόγραφα, ἤτοι εἶναι τυπωμένα ἐκ τῆς μιᾶς μόνον πλευρᾶς. Πρόκειται προφανῶς περὶ ἐκδόσεων, αἵτινες ἀποτελοῦν τὴν μετάβασιν, ἀπὸ τῆς ξυλογραφίας εἰς τὴν τυπογραφίαν, ὅπως ἐννοεῖται αὕτη σήμερον. Αἱ ἀτέλειαι, τὰς ὁποίας παρουσιάζουν μαρτυροῦν ὅτι τὰ στοιχεία τοῦ βιβλίου τούτου δὲν ἐχύθησαν κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Γουτεμβέργιου καὶ τῶν συνεργατῶν του. Ἡ χύσις ἐγένετο κατὰ ἐντελῶς πρῶτόγονον τρόπον, ἐντὸς τῆς ἄμμου, τῇ βοηθείᾳ προτύπων χαραχθέντων ἐπὶ ξύλου. Πρόκειται συνεπῶς περὶ βιβλίου, ὅπερ ἀποτελεῖ ἓν τῶν πρώτων δειγμάτων τῆς Τυπογραφίας. Ἐπειδὴ δὲ τὰ δύο σωζόμενα ἀντίτυπα εἶναι εἰς Ὑλλανδικὴν γλῶσσαν, τοῦτο ἀποτελεῖ ἐπιχείρημα ὑπὲρ τῶν ὑποστηριζόντων ὅτι ἡ ἀρχὴ τῆς Τυπογραφίας πρέπει νὰ ἀναζητηθῆ εἰς τὴν Ὑλλανδίαν. Πράγματι πολλὰ κριτικά ἀποδίδουν τὸ Speculum εἰς τὸν Κόστερ. Εἴτε ὅμως ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Κόστερ εἴτε ἄλλου, ἐν Χάρλεμ ἢ ἐν ἄλλῃ τινὶ πόλει τῆς Ὑλλανδίας πολλοὶ κριτικοὶ συμφωνοῦν ὅτι ἡ ἐκτύπωσις τοῦ ἔργου τούτου εἶναι προγενεστέρα πάσης παραγωγῆς τῶν τυπογραφείων τῆς Μαγεντίας.

Πᾶσαι αἱ ἀνωτέρω ἔρευναι, πηγαὶ καὶ πληροφορίες ἀποδεικνύουν ὅτι τίποτε δὲν εἶναι μετὰ πάσης βεβαιότητος ἐξηκριθωμένον περὶ τοῦ ἐφευρέτου τῆς Τυπογραφίας. Φαίνεται δὲ ὅτι εἶναι

έντελῶς ἀδύνατος ἢ ἐξακρίβωσις τῆς ἀληθείας. Διότι ἐν τῇ πραγματικότητι ἢ ἐφευρεσι αὕτη δὲν ἀνήκει «οὔτε εἰς ἓν ἔτος, οὔτε εἰς ἓνα λαόν». Εἶχε καταστῆ ἀληθῆς ἀνάγκη, συνεπεία τῆς προόδου τοῦ πολιτισμοῦ. Ἐνεκα δὲ τούτου εἶχεν ἀποβῆ, κατὰ τὸ δευτερον ἡμισυ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, τὸ ἀντικείμενον πλείστων ἀναζητήσεων ὑπὸ πολλῶν συγχρόνως ἐνδιαφερομένων, εἰς πολλὰς συγχρόνως πόλεις διαφόρων χωρῶν. Δὲν πρέπει δὲ νὰ θεωρῆται ἐκπληκτικὸν τὸ γεγονός ὅτι ἀναφαίνεται αὕτη, εἰς ἡμερομηνίας ἐλάχιστα ἀπεχούσας ἀλλήλων, τὸσον ἐν Ὀλλανδία, ὅσον καὶ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ρήνου καὶ ἐν Ἀθινίον. Καὶ πιθανῶς οὐδέποτε θὰ καταστῆ δυνατὸν νὰ λεχθῆ μετὰ θετικότητος καὶ ἀκριβείας εἰς ποῖον ἐκ τῶν τριῶν κρατῶν, Ὀλλανδίας, Γερμανίας καὶ Γαλλίας, ἀνήκει ἡ τιμὴ καὶ ἡ δόξα τῆς ἐφευρέσεως. Ἐν τούτοις ἐκείνο τὸ ὁποῖον δύναται νὰ διαπιστωθῆ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν μέχρι τοῦδε δεδομένων εἶναι, ὅτι αἱ πρῶται δοκιμαί τῆς Τυπογραφίας ἐγένοντο ἐν Ὀλλανδία καὶ ὅτι τὰ πρῶτα σωζόμενα τυπογραφικὰ δοκίμια εἶναι Ὀλλανδικῆς προελεύσεως. Εἶτε ὅμως διότι τὰ χρησιμοποιηθέντα τεχνικὰ μέσα ἦσαν ἀνεπαρκῆ, εἶτε διότι αἱ μέθοδοι τῆς χαρᾶξεως καὶ τῆς χύσεως τῶν κινητῶν στοιχείων ἦσαν ἀτελεῖς, ἢ ἐπικληθεῖσα «Ἐποχὴ τοῦ Χάρλεμ» παρήγαγε καὶ ἀφήκεν ἔργα έντελῶς πρωτογόνου τέχνης. Συνεπῶς, καίτοι ἀναγνωρίζεται ὅτι ἡ τιμὴ τῆς γεννήσεως τοῦ ἐφευρέτου τῶν κινητῶν χαρακτήρων ἀνήκει εἰς τὴν Ὀλλανδίαν, ἀποδίδεται ὅμως εἰς τὸν Γουτεμβέργιον ἢ δόξα τῆς ἐφευρέσεως τῆς μεταλλικῆς μήτρας καὶ τοῦ πιεστηρίου καὶ τῆς τελειοποιήσεως τῶν τεχνικῶν μέσων τὰ ὁποῖα ἐχρησιμοποιοῦντο προηγουμένως. Αὐτὸς πράγματι, θεωρεῖται ὁ ἀνακαλύψας «Τὸ ἀληθὲς πρακτικὸν μυστικόν, ὅπερ ἐπὶ τὸσον μακρὸν χρόνον εἶχε καταστῆ ἀντικείμενον εὐρυτάτης ἀναζητήσεως».

Ἄλλως δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἐξηγηθῶν τὰ αἷτια τῶν τὸσον πολυαριθμῶν καὶ σοβαρῶν μαρτυριῶν, αἵτινες ἔχουν δημιουργηθῆ ἔκτοτε ὑπὲρ αὐτοῦ, ἐὰν ἡ Τυπογραφία δὲν τοῦ ὤφειλε μέγα μέρος τῆς ὑπάρξεώς της. Ἐνεκα τούτου θεωρεῖται ὁ Γουτεμβέργιος, ἂν ὄχι ὁ πρῶτος, τουλάχιστον ὁ πραγματικὸς ἐφευρέτης τῆς Τυπογραφίας.

ΔΙΑΔΟΣΙΣ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΕΝ ΕΥΡΩΠΗ

Παρὰ τὴν τηρηθεῖσαν αὐστηρὰν μυστικότητα ὑπὸ τῶν πρώτων ἐφευρετῶν, ἡ Τυπογραφία διεδόθη τάχιστα καὶ κατὰ τρόπον ἐκπληκτικὸν εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς Εὐρώπης, αἱ ὁποῖαι κατεκλύσθησαν ἐντὸς βραχυτάτου χρονικοῦ διαστήματος, ὑπὸ μεγίστου πλήθους ἐκδόσεων. Ἡ Τυπογραφία ἐξηλίχθη ταχέως καὶ ἐξηκολούθησεν ὀλον ἐν βελτιουμένη καὶ τελειοποιουμένη, ἐπιτελέσασα μεγάλας προόδους.

Συνεπεία τῆς Τουρκικῆς κατακτήσεως ἢ Τυπογραφία εἰσήχθη εἰς τὴν Ἑλλάδα μόλις κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Τὰ λει-

τουργικά, τὰ ἐπιστημονικά καὶ τὰ φιλολογικά βιβλία, ὧν εἶχον ἀνάγκην μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἐτυπώνοντο ἐν Βενετία εἰς τὸ τυπογραφεῖον τοῦ Νικολάου Γλυκῆ, ἐν Βιέννῃ ἢ καὶ ἐν Παρισίοις. Τὸ πρῶτον τυπογραφεῖον, τὸ ὁποῖον ἰδρῦθη ἐν Ἑλλάδι εἶναι τὸ ἐγκατασταθὲν ἐν Χίῳ διὰ τοῦ τυπογραφικοῦ ὕλικου, ὅπερ εἶχεν ἀποσταλῆ ἐκ Παρισίων ὑπὸ τοῦ Ἀμβροσίου - Φιρμίνου Διδότου. Ἐκ τοῦ τυπογραφείου τούτου ἐξεδόθη τῷ 1821 ἡ «Ἑλληνικὴ Γραμματικὴ» εἰς δημῶδη γλῶσσαν, τοῦ καθηγητοῦ Βάμβα. Τὸ τυπογραφεῖον τοῦτο κατεστράφη ὑπὸ τῶν Τούρκων τῷ 1822. Κατὰ τὸ ἴδιον ἔτος ὁ Ἀμβρόσιος - Ντιντὸ ἐδώρησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα νέον τυπογραφικὸν ὕλικόν. Εἶχεν ἐπιθυμίαν νὰ ἐγκαταστήσῃ τὸ νέον τυπογραφεῖον εἰς τὰς Ἀθήνας, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσε νὰ ἐπιτύχῃ τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἐπιθυμίας του ταύτης. Τὸ τυπογραφεῖον τοῦτο ἐγκατεστάθη ἐν Ὑδρᾷ ὅπου ἐτυπώθη τῷ 1824 ἡ ἔφημερίς «ὁ Φίλος τοῦ Νόμου». Κατόπιν μετεφέρθη εἰς τὸ Ναύπλιον. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος 1824 ἡ ἐπιτροπὴ τῶν φιλελλήνων τοῦ Λονδίνου ἀπέστειλε νέα τυπογραφεῖα εἰς τὸ Μεσολόγγι καὶ τὰς Ἀθήνας. Τὸ τελευταῖον τοῦτο κατεστράφη ὑπὸ τῶν Τούρκων τὴν 27ην Μαΐου 1827, κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως, ἐπανιδρύθη δὲ τῷ 1834 ὑπὸ τοῦ Ἀνδρέου Κορομηλᾶ, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐκμάθη παρὰ τῷ Διδότῳ τὴν νέαν τυπογραφικὴν τέχνην.

Ἡ ἐργασία ἣτις καταβάλλεται ὅπως ἐν ἔντυπον παρασκευασθῆ, διακρίνεται εἰς δύο στάδια.

Τὴν στοιχειοθεσίαν καὶ τὴν ἐκτύπωσιν.

Πολλάκις ὅταν πρόκειται περὶ ἐκτύψεως εἰς κυλινδρικά πιεστήρια μεταξὺ τῶν δύο τούτων σταδίων μεσολαβεῖ καὶ τρίτον ἢ στερεοτυπία.

Ἡ στοιχειοθεσία γίνεται εἴτε διὰ τῆς χειρός, εἴτε μηχανικῶς. Κατὰ τὴν πρώτην χρησιμοποιοῦνται τὰ κινητὰ τυπογραφικὰ στοιχεῖα. Κατὰ τὴν δευτέραν αἱ στοιχειοχυτικά μηχαναί.

Τὰ στοιχεῖα κατασκευάζονται ἐκ μείγματος μολύβδου, ἀντιμονίου καὶ ψευδαργύρου.

ΠΑΣΑΛΑΡΗ ΒΕΝΕΤΙΑ
(Καθηγήτρια)
Ἄνω Λεύκαρα.

Η ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

[Ἀπόσπασμα ἀπὸ ὁμιλία σὲ ἀνοίγματα ἐκθέσεως βιβλίου τοῦ ΕΠΟΚ. Τυπώθηκε τὸ 1956].

Μὲ τὴ σύντομή μου αὐτὴ ὁμιλία ἔχω σκοπὸ νὰ σᾶς μεταδώσω σὲ γενικώτατες γραμμὲς τὴν ἐξέλιξη τῆς τυπογραφίας στὴν Κύπρο. Θ' ἀποφύγω τὰ καθαρῶς ἐπαγγελματικά στοιχεῖα, πού ἐνδιαφέρουν μονάχα τὴ συμπαθῆ τάξη τῶν ἐπαγγελματιῶν αὐτῶν. Θὰ περιοριστῶ σὲ ὠρισμένα χτυπητὰ γεγονότα. Τὸ θέμα μοποροῦσε νὰ πάρῃ μεγάλη ἔκταση. Ὑπάρχει τὸ καθαρῶς τεχνικὸ ζήτημα. Ὑπάρχει, ἔστω καὶ σὲ χαμηλότερο ἐπίπεδο, τὸ καλλιτεχνικὸ. Ὑπάρχει ἡ σχέση τοῦ τύπου μὲ τὴν πολιτικὴ κίνηση τοῦ τόπου. Ὑπάρχει ἡ ἀνεύρεση τῆς ἐπιδράσεως ἰδίως τοῦ ἑβδομαδιαίου καὶ καθημερινοῦ τύπου πάνω στὴν κοινὴ γνώμη. Ὑπάρχουν οἱ διάφοροι περὶ τύπου νόμοι. Καὶ τόσα ἄλλα πού θὰ καθιστοῦσαν πλήρη μιὰ μελέτη, ἀλλὰ πού θὰ ἦταν κουραστικά γιὰ μιὰ ὁμιλία, πού ἔχει ἀπλῶς σκοπὸ νὰ ποικίλῃ μιὰ ἐκθέση βιβλίου.

Τὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας ἦταν μιὰ μαύρη ἐποχὴ στὴν Κύπρο. Κανένας δὲν ὄριζε τὸ σῶμα καὶ τὴν περιουσία του. Ἡ ἐλεύθερη ἔκφραση ἦταν θανάσιμο ἀμάρτημα. Ἡ φτώχεια κι' ἡ ἀβεβαιότητα βασίλευαν παντοῦ. Ἡ Ἐκκλησία, παρόλο πού εἶχε κάποια πνευματικὴ καὶ διοικητικὴν ἰσχύ, ἀπὸ οικονομικῆς ἀπόψεως δὲν εἶχε ἀνθηρότητα. Ἀπόδειξη εἶναι τὰ βαριά χρέη τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς καὶ οἱ πραγματικὲς πτωχεύσεις τῶν μοναστηριῶν. Ἐξάλλου τὰ χρήματα τᾶθελαν νὰ ἀδροπληρώνουν τοὺς ἐπιτόπιους Τούρκους ἄρχοντες καὶ τοὺς προξένους ξένων δυνάμεων γιὰ νὰ ἐξασφαλίσουν μερικὰ ψυχία στοιχειώδους ζωῆς.

Ὡστόσο ὑπῆρξαν φωτεινὲς μορφὲς ἀρχιερέων πού εἶχαν ἀντιληφθῆ τὴ σημασία τῆς μορφώσεως καὶ ἐν συνεχείᾳ τοῦ βιβλίου. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά οἱ καθαρῶς ἐκκλησιαστικὲς ἀνάγκες ὑποχρεῶναν μερικοὺς νὰ φροντίσουν γιὰ ἐκτύπωση ἀπαραιτήτων γιὰ τὴν Ἐκκλησίαν βιβλίων. Φαίνεται πὼς ἦταν οικονομικῶς ἀδύνατη ἡ ἴδρυση ἑνὸς ἐπιτοπίου τυπογραφείου. Ἀλλὰ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα καὶ ἡ Τουρκικὴ Διοίκηση δὲ θὰ εὐνοοῦσε μιὰ τέτοια ὑπόθεση, ἀρκετὰ ἐπικίνδυνη γιὰ τοὺς ἄρχοντες. Ἐξάλλου ἡ δύναμη τοῦ Ἀρχιεπισκόπου δὲ θὰ ἦταν τόσο ἀποφασιστικὴ ἀφοῦ ἦταν μακριὰ ἀπὸ τὴν Ὑψηλὴ Πύλη καὶ δὲν διέθετε τὰ ἰσχυρὰ φαναριωτικά μέσα. Ὑπῆρχεν ὅμως οικονομικῶς ἀνθηρὰ κυπριακὴ παροικία στὶς εὐρωπαϊκὲς πόλεις γιὰ νὰ συνδράμῃ οικονομικῶς ἕνα τέτοιο σκόπο; Ἀπ' ὅ,τι ξέρω ἡ Κύπρος δὲν ἀξιώθηκε μιὰ σειρά μεγάλων εὐεργετῶν ὅπως τὰ ἄλλα ἑλληνικὰ μέρη, παρὰ μόνο τῶρα τελευταίως. Κι' αὐτὸ γιὰτὶ ἐλείπαν οἱ πολὺ ἀνθηρὲς ἐμπορικὲς παροικίαις Κυπρίων στὰ εὐρωπαϊκὰ κέντρα. Ὑπῆρξε μιὰ φωτεινὴ μορφή Κυ-

πρίου στην Ιιάδουα ὁ Πέτρος Γαρφάνος πού ἴδρυσε ἐκεῖ μιὰ ἑλλη-
νική σχολή «Κύπριον», πού ἔδρασε τὸν 18ον αἰῶνα. Ἄλλὰ τὸ ἴδρυ-
μά του εἶχε σχέση με τὸν ὄλο ἑλληνισμό παρὰ με τὴν Κύπρο, ὡς
ἐπιτόπια πνευματικὴ κίνηση.

Μποροῦμε ὥστόσο νὰ σταματήσουμε με κάποιον σεβασμὸ στὶς
ἐκδόσεις κατὰ τὴν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας, παρ' ὄλο πού στὴν
πραγματικότητα δὲν ἀνήκουν στὴν Κυπριακὴ Τυπογραφία. Ἦταν
ὅμως παραγγελία γιὰ ἐπιτόπια Κυπριακὴ χρῆση καὶ ἓνα εἶδος
προοιμίου. Κατὰ τὸ πλεῖστον οἱ ἐκδόσεις αὐτὲς ἔγιναν στὴν Ἰτα-
λία, καὶ ἰδίως στὴ Βενετία. Ἀργότερα με τὴν ἀπελευθέρωση τμη-
ματος ἑλληνικοῦ ἐδάφους ἐγίνονταν στὴν Ἀθήνα. Ἴσως ἡ πιὸ
παλιὰ ἔκδοση πού ἔγινε ἀπὸ Κύπριο με κυπριακὰ θέματα ἦταν τὸ
βιβλίον τοῦ Νεοφύτου Ροδινοῦ «Περὶ ἡρώων, στρατηγῶν, φιλοσό-
φων, ἀγίων καὶ ἄλλων ὀνομαστῶν ἀνθρώπων ὅπου ἐβγήκασιν ἀπ'
τὸ Νησί τῆς Κύπρου», Ρώμη 1659. Ἄξιες μνημονεύσεως εἶναι καὶ
οἱ ἐκδόσεις στὴ Βενετία κατὰ παραγγελία τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Φι-
λοθέου. Καὶ ἄλλες. Ἡ σημασία τῶν ἐκδόσεων αὐτῶν ἦταν πρακτι-
κῶς περιωρισμένη, γιὰτὶ ὁ πληθυσμὸς ἦταν ἀγράμματος καὶ συνε-
πῶς ἡ χρῆση τῶν ἐπιτοπίως ἀφοροῦσε στενὸ κύκλον. Γιὰ νὰ ἐννοή-
σετε τὸν περιορισμένον ἀριθμὸ ἀναγνωστῶν σᾶς ἀναφέρω μιὰ πλη-
ροφορία: Στὰ τέλη τῆς Τουρκοκρατίας ἰδρυθῆκανε ἀναγνωστήρια
στὴν Κύπρο. Στὴ Λευκωσία τὸ ἀναγνωστήριον εἶχε 400 μέλη. Στὰ
ἀναγνωστήρια αὐτὰ διαβάζανε κρυφὰ τὰ μέλη ἑλληνικὰ βιβλία
καὶ ἐφημερίδες.

Ἡ ἀρχὴ τῆς τυπογραφίας στὴν Κύπρο συμπίπτει με τὴν Ἀγγλι-
κὴ Κατοχὴ τῆς Κύπρου στὰ 1878. Ὡστόσο πρὸς τὰ τέλη τῆς Τουρ-
κικῆς Κατοχῆς καὶ λίγο πρὸ τῆς Ἀγγλικῆς ἔγινε μιὰ προσπάθεια
ἰδρύσεως ἑλληνικοῦ τυπογραφείου στὴν Λάρνακα. Τότε ἡ Λάρνακα,
ἡ πόλη τῶν προξένων, κατεῖχε τὰ πρωτεῖα στὴν οἰκονομικὴ καὶ
πνευματικὴ (ἂν μποροῦμε νὰ ποῦμε) κίνηση τῆς Κύπρου.

Ὁ Θεόδουλος Κωνσταντινίδης, Κύπριος πού ζοῦσε στὴν Αἴγυ-
πτο, εἶχε συλλάβει τὴν ἰδέα τοῦ τυπογραφείου καὶ με μερικῶν
ὁμογενεῖς ἀγοράσανε ἓνα μεταχειρισμένο. Στὸ μεταξὺ εἶχαν ἐξα-
σφαλίσει μιὰ κατ' ἀρχὴν συγκατάθεση τοῦ Σάββα Πασιᾶ. Σὲ λί-
γες ὅμως μέρες εἶχε γίνει ἡ Ἀγγλικὴ Κατοχὴ. Στὶς 29 Αὐγούστου
1878 κυκλοφόρησε τὸ πρῶτον φύλλον με τὸν τίτλον «Κύπρος» στὴ Λάρ-
νακα ἑλληνικὰ τυπωμένο καὶ με κυκλοφορίαν 1000 φύλλα ὡς ὁμο-
λογεῖ ὁ ἴδιος ὁ Κωνσταντινίδης. Παραδόξως ὅμως οἱ Ἀγγλικὲς
Ἀρχὲς δὲν ἐπιτρέψανε ἔκδοσιν ἐφημερίδος με ὑπεύθυνον Ἑλληνα.
Τότε ὁ Θεόδουλος Κωνσταντινίδης συνεταιρίσθη με ἓνα κάποιον
ὑποπτον ὑποκείμενον καλούμενον Πάλμερ, ὁ ὁποῖος τοῦ ὑποσχέθηκε
πῶς θὰ κατόρθωνε ἀργότερα νὰ πάρῃ συγκατάθεση τοῦ τότε Ἀρ-
μοστή γιὰ νὰ εἶναι ὑπεύθυνος τῆς ἐκδόσεως ὁ Κωνσταντινίδης. Βγά-
λανε μαζί μιὰ δίγλωσση ἀγγλοελληνικὴ ἐφημερίδα με τὸ ὄνομα
«Cyprus — Κύπρος». Ἡ ἐφημερίδα αὐτὴ ἦταν ἐβδομαδιαία. Ἐνωρὶς
ὁ Κωνσταντινίδης ἀπεχώρησε μὰ ὁ ὑποπτος τύπος, ὁ Πάλμερ, κα-
τόρθωσε σιγά-σιγά νὰ καταστρέψῃ τὴν ὄλη ἐργασίαν καὶ νὰ πωληθῇ

τὸ πρῶτο τυπογραφεῖο. Ὁ Θ. Κωνσταντινίδης ἀργότερα ἔβγαλε ἄλλη ἔφημερίδα τὸ «Κίτιον», ἑβδομαδιαία πού ἐξήρσε μιὰ πενταετία ἀπὸ τὸ 1879—1884. Ὁ Κωνσταντινίδης ὑπῆρξε ὁ πρῶτος Κύπριος δημοσιογράφος πού ἔδρασε ὡς τέτοιος στὴν Κύπρο. Σ' αὐτὸν ὀφείλεται ἡ ἴδρυση τοῦ πρῶτου τυπογραφείου, σ' αὐτὸν ἀνήκει ἡ πραγματοποίηση μιᾶς ἔφημερίδας καὶ αὐτὸς πρωτόβγαλε περιοδικὸ στὴν Κύπρο. Ὁ δημοσιογράφος αὐτὸς εἶχε καὶ καθαρῶς λογοτεχνικὴν ἐπίδοση. Δημοσίευσε τρία θεατρικὰ ἔργα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα «Ὁ Κουτσούκ Μεχμέτ ἢ τὸ 1821 ἐν Κύπρῳ» εἶχε γνωρίσει ἀρκετὴν ἐπιτυχία σὲ παλαιότερες γενιές.

Τὸ τυπογραφεῖο αὐτὸ τοῦ Θ. Κωνσταντινίδη εἶναι τὸ πρῶτο ἑλληνικὸ τυπογραφεῖο στὴν Κύπρο καὶ σύγχρονο μὲ τὸ Κυβερνητικὸ Τυπογραφεῖο. Τὸ τελευταῖο αὐτὸ εἶχε μόνον ἀγγλικά στοιχεῖα καὶ ἀνῆκε πραγματικὰ στὸν Στρατὸ Κατοχῆς. Ἦταν ἓνα πρωτόγονο τυπογραφεῖο πού τὸ χειρίζονταν δυὸ Ἕλληνοι στρατιῶτες καὶ στεγαζόταν στὸ παρά τὴν Ἐγκωμη Λευκωσίας Μετόχι τοῦ Κύκκου. Σ' αὐτὸ τυπώνονταν τὰ διάφορα διατάγματα. Οἱ ἑλληνικὲς καὶ τουρκικὲς μεταφράσεις τῶν διαταγμάτων αὐτῶν κυκλοφοροῦσαν σὲ χειρόγραφες ἐκδόσεις. Δείγματα τῆς ἑλληνικῆς καὶ τουρκικῆς χειρόγραφης «Gazette» ὑπάρχουν σήμερα στὰ Κυβερνητικὰ Ἀρχεῖα.

Ἀπὸ τὴ Λάρνακα ἄρχισε ἡ τυπογραφικὴ τέχνη. Προχώρησε στὴ Λεμεσό. Καὶ τέλος ἐμφανίστηκε στὴ Λευκωσία μὲ τὸ τυπογραφεῖο τοῦ Περικλῆ Μιχαηλίδη πού τύπωνε τὴν ἔφημερίδα «Εὐαγόρας». Ὁ Περικλῆς Μιχαηλίδης ἦταν Κύπριος πού ζοῦσε στὴ Ρουμανία. Ἐκεῖ εἶχε καὶ τὸ τυπογραφεῖο του πού μετέφερε ὕστερα στὴ Λευκωσία.

Ἡ δουλιὰ τοῦ τυπογράφου τότε ἦταν ἀρκετὰ σκληρή. Σὲ μερικὲς περιπτώσεις οἱ τυπογράφοι ἦταν συγχρόνως καὶ διανομεῖς τῶν ἔφημερίδων. Ὁ Νικολάου μου περιγράφει ὡς ἐξῆς τὴν ὅλη ἐργασία στὰ χρόνια ἐκεῖνα: Γινόταν ἡ στοιχειοθέτηση. Ὑστερα ἄρχιζε ἡ ἐκτύπωση σὲ χειροκίνητη πρέσσα μὲ δυὸ ἐργάτες. Ὁ ἓνας ἐμελάνωνε κι' ὁ ἄλλος ἐτραβοῦσε. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τυπώνονταν 200—300 φύλλα τὴν ὥρα. Ἀργότερα ὁ Ἀγησίλαος Φραγκοῦδης στὴ Λάρνακα ἔφερε τὸ πρῶτο κυλινδρικό πιεστήριο γιὰ τὴν ἔφημερίδα του «Διάπλασις». Ὑστερα, τὸ πούλησε στὸν Χαραλάμπο Μαραθεύτη, ὁ ὁποῖος τὸ ἐνοικίαζε σὲ ἄλλους. Σιγά-σιγά οἱ τυπογραφικὲς ἀνάγκες καὶ οἱ πρόοδοι γενικῶς στὴν τυπογραφικὴ ἐπηρέασαν τὴ σύνθεση τοῦ τυπογραφείου. Ἀπὸ συνομιλίαις μου μὲ παλιούς τυπογράφους ἔχω ἀντιληφθῆ πὼς ἡ ἀνάπτυξη στὴ σύνθεση τῶν τυπογραφείων ὀφείλεται σὲ δυὸ λόγους: στὸ ἄφθονο περιοδικὸ καὶ ἡμερήσιον ἔντυπο καὶ στὴν αὔξηση τῆς ἐμπορικῆς ἐργασίας. Ἔτσι ὁ Νικολάου πρῶτος ἔφερε τὰ πιεστήρια μὲ αὐτόματο χαρτοθέτη καὶ ἀργότερα τὴ μονοτυπικὴ μηχανή. Παραλλήλως ὁ Γιάννης Κυριακίδης ἔφερε τὴν πρώτη λινοτυπικὴ μηχανή. Ἡ Ἐταιρεία «Ἐθνος» ἔφερε τὸ πρῶτο κυλινδρικό ταχυπιεστήριο, πού τώρα βρίσκεται στὴν κατοχὴ τοῦ Γιάννη Κυριακίδη.

Καὶ ἄλλα. Σήμερα ὁ ἐξοπλισμὸς τῶν τυπογραφείων μας εἶναι ἄρτιος, ὥστε καὶ ξένα περιοδικὰ νὰ ἀναφέρονται εὐνοϊκῶς στὸν τομέα αὐτὸ τῆς Κυπριακῆς ζωῆς. Σὲ ὅλους εἶναι γνωστὴ ἡ ὑπαρξὴ τῶν Τυπογραφείων Νικολάου, Κυριακίδη καὶ Ζαβαλλῆ.

Οἱ ἐφημερίδες ἀποτελοῦσαν τὴν πρώτη τυπογραφικὴν ἐργασίαν καὶ κατὰ ἓνα τρόπο ὡς τὰ σήμερα κρατοῦν τὰ σκῆπτρα στὴν ἐκδοτικὴ προσπάθεια τῆς Κύπρου. Ἡ «Κυπριακὴ Βιβλιογραφία» τοῦ δρος Ν. Κυριαζῆ ἀναφέρει πῶς εἶχαν ὡς τὸ 1935 ἐκδοθῆ στὴν Κύπρῳ περὶ τὶς 96 ἑλληνικὲς ἐφημερίδες, καθημερινές, ἐβδομαδιαίες, δεκαπενθήμερες καὶ μὲ διάφορο περιεχόμενον. Ἡ ἀρχαιότερη ἐφημερίδα, ὅπως ἀναφέραμε πρὶό πάνω, ἦταν ἡ «Cyprus — Κύπρος» τοῦ Θ. Κωνσταντινίδη, ποὺ τὸ πρῶτον τῆς φύλλον κυκλοφόρησε στὴ Λάρνακα στὶς 29 Αὐγούστου 1878. Ἡ πρώτη ἡμερησίαν ἐφημερίδα ἦταν ὁ «Ἡμερησίος Κῆρυξ» τοῦ Λεωνίδα Παυλίδη καὶ Θ. Ἰωαννίδη, ποὺ τὸ πρῶτον τῆς φύλλον κυκλοφόρησε στὶς 23 τοῦ Ὀκτωβρίου 1922 στὴ Λευκωσίαν. Στὰ 1881 εἶχε κυκλοφορήσει καὶ ἕμμετρὴ ἐβδομαδιαία ἐφημερίδα ἡ «Λύρα» ἀπὸ τὸν Θ. Θεοχαρίδην στὴν Λάρνακα ὡς παράρτημα τῆς ἐφημερίδας «Στασίνας». Ὑπῆρξε κάποτε καὶ εἰδικῶς γυναικεῖαν ἐφημερίδα οἱ «Ἐστιάδες». Ἦταν δεκαπενθήμερος φιλολογικὴ ἐφημερίδα τῶν κυριῶν Ἀμμοχόστου μὲ διευθύνσιν τὴν Περσεφόνην Παπαδοπούλου. Τὸ πρῶτον τῆς τεύχος κυκλοφόρησε στὶς 15 Νοεμβρίου 1913. Ὁ ἀθλητισμὸς εἶχε στὴ Λευκωσίαν τὴν ἐφημερίδα τοῦ ἐπίσης. Ἦταν ἡ «Ἀθλητικὴ Ἠχώ» ποὺ πρωτοκυκλοφόρησε τὸν Ἰούλιον τοῦ 1928. Τότε ἦταν ἡ ἐνθουσιώδης ἀπαρχὴ τοῦ ποδοσφαίρου, ποὺ κάλλιστα μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ σὲ ἔντασιν κατὰ πολὺ ἀνώτερη παρὰ σήμερα. Δὲ θεωρῶ ὅμως ἄσκοπον νὰ ἀναφέρω πῶς τὴν 1 Δεκεμβρίου 1884 εἶχε κυκλοφορήσει ἡ σατιρικὴ ἕμμετρὴ ἐφημερίδα «Χῶρκάτης», γραμμὴν στοῦ κυπριακοῦ ιδιώμα, μὲ διευθυντὴ τὸν Χρ. Κουπᾶ.

Ἀπὸ τὸ 1935 μέχρι σήμερα ἔχουν ἐκδοθῆ ἓνα σωρὸ ἄλλες ἐφημερίδες, ἡμερησίαις ἢ ἐβδομαδιαίαις, διαφόρου περιεχομένου καὶ ἐπιδιωκομένων σκοπῶν. Ἡ «Ἐλευθερία» εἶναι ἡ ἀρχαιότερη ἀπ' ὅσας ἐπιζοῦν ἐφημερίδα. Ἀρχισε τὸ 1906 ὡς ἐβδομαδιαία, ἔγινε ἀργότερα δισεβδομαδιαία καὶ τέλος καθημερινή.

Παράλληλα μὲ τὴν ἐφημερίδα, ἐμφανίστηκε κι' ὁ περιοδικὸς τύπος (παρ' ὅλο ποὺ μερικὲς ἐφημερίδες τότε ἔδιναν τὴν ἐντύπωσιν μικτοῦ τύπου). Ἡ ἴδια «Κυπριακὴ Βιβλιογραφία» τοῦ δρος Ν. Κυριαζῆ ἀναγράφει 21 περιοδικὰ ὡς τὸ 1935 (ὑπάρχει μεγαλύτερος ἀριθμὸς, ἀλλὰ πρόκειται γιὰ τὰ ἴδια περιοδικὰ μὲ διάφορες ὅμως διευθύνσεις). Ἀπὸ τὸ 1935 κι' ἐδῶ ἔχουν ἐμφανισθῆ ἰσάριθμα ἄλλα περιοδικὰ, διαφόρου τύπου. Τὸ παλαιότερον περιοδικὸν εἶναι ἡ «Εὐτέρπη» τοῦ Θ. Κωνσταντινίδη, αὐτοῦ ποὺ εἶχε ἰδρύσει τὸ πρῶτον ἑλληνικὸν τυπογραφεῖον στὴν Κύπρον. Τὸ πρῶτον τοῦ τεύχος κυκλοφόρησε τὴν 1 Δεκεμβρίου 1881. Τὸ περιοδικὸν αὐτὸ πότε— πότε ἔβγαζε καὶ ἕμμετρον παράρτημα τὸν «Κεραυνόν». Ἀνάμεσα στὰ κατοπινὰ περιοδικὰ πρέπει νὰ μνημονεύσουμε τὸ «Κύπρος», ἓνα εἰδικῶς λογογραφικὸν περιοδικὸν ποὺ ἔβγαλε στὰ 1911 ὁ Γ. Χατζηϊωάννου, τὴν

«Ἐκπαίδευσιν» τὸ πρῶτο παιδαγωγικὸ περιοδικὸ πού ἔβγαζε ἀπὸ τὸ 1897 ὁ Χαράλαμπος Μαραθεύτης, τὸ μηνιαῖον ἐμπορικὸ περιοδικὸ «Ἐρμῆς» τοῦ Κ. Σαμουήλ στὰ 1909, τὸ πρῶτο θρησκευτικὸ μας περιοδικὸ «Ἀπόστολος Βαρνάβας» (1901) μὲ διευθυντὴ τὸν Ἰωάννη Μακούλη, τὴν «Παιδικὴ Ἥχώ», πού ἦταν δεκαπενθήμερο παιδικῆς ὕλης καὶ ἔβγαине στὴ Λεμεσό ἀπὸ τὸ 1903—1905 καὶ τὸ «Δελτίον Σχολικῆς Ὑγιεινῆς καὶ Ἀντιλήψεως» (1947) τὸ πρῶτο ὑγειονομικὸ καὶ ἰατρικὸ περιοδικὸ στὴν Κύπρο. Σήμερα κυκλοφοροῦν ἀρκετὰ περιοδικὰ ἐπιστημονικοῦ, φιλολογικοῦ, οἰκονομολογικοῦ καὶ ἄλλου περιεχομένου, ὥστε δικαίως ἡ Κύπρος νὰ καυχίεται πὼς εἶναι τὸ δεύτερο μετὰ τὴν Ἀθήνα κέντρον τοῦ ἑλληνισμοῦ σὲ κίνηση (αὐτὸ ἀνέγραψε στὸ «Βῆμα» ὁ καθηγητὴς Merlier). Τὸ Δελτίον τῶν Κυπριακῶν Σπουδῶν ἀποτελεῖ τὸ ἐπιστημονικὸν ἐκφραστικὸν ὄργανον Κυπριολογίας.

Θὰ ὑπάρχει ἡ περιέργεια γιὰ τὸ ποιὸ ἦταν τὸ πρῶτο βιβλίον πού τυπώθηκε στὴν Κύπρο. Ἦταν μιὰ συλλογὴ ποιημάτων μὲ τὸν τίτλο «Ποιημάτια» τοῦ ὀνομαστοῦ σὲ ὄλους μας ἀπὸ γνωστὴ παροιμία ἱατροῦ Θρασύβουλου Ρῶπα. Ἡ συλλογὴ αὐτὴ τυπώθηκε στὴ Λάρνακα στὰ 1879.

Ἡ ποιητάρικη παραγωγή, ἰδιάζον στοιχεῖο τῆς ἀγροτικῆς Κυπριακῆς ζωῆς, μὲ τὴν τυπογραφία ἔπαιρνε πιά ἄλλο τόνο. Ὁ δίσκος τῆς πληρωμῆς κατὰ προαίρεση, πού χρησιμοποιοῦσαν παλαιότερα οἱ ποιητάρηδες, μετατράπηκε στὴν ἔναντι ὀρισμένου ποσοῦ πώληση φυλλαδίων μὲ τὸ ποίημα. Τὸ πιὸ παλιὸ πού τυπώθηκε στὴν Κύπρο ποιητάρικον ἔργο εἶναι τὸ ἀνωνύμως ἐκδοθὲν «Τραγούδι τῆς Θεονίτσας καὶ Ἐμινές» στὴ Λευκωσία 1889 ὡς δευτέρη ἔκδοσις. Ἄν ὅμως θεωρήσουμε τὰ δυὸ αὐτὰ τραγούδια ὡς ἡμιδημοτικὰ ἢ καλύτερα ποιητάρικη ἀνάπτυξη δημοτικῶν προτύπων, τότε τὰ πρῶτα ἐκδοθέντα ποιητάρικα ἔργα εἶναι δυό : «Οἱ Σεισμοὶ στὴ Λεμεσό» (1890) τοῦ Κυριάκου Παπαδοπούλου (Ἀρακαπᾶ) καὶ τὸ «Τραγούδι τοῦ Καρὰ Μεμέτ» (1890) τοῦ Νεοφύτου Χατζηθεοδώρου ἀπὸ τὸ Καλὸ Χωριὸ Λεμεσοῦ.

Θὰ ἦταν ὅμως σκόπιμο νὰ ἐπεκταθοῦμε σὲ μερικὲς παρατυπογραφικὲς λεπτομέρειες. Τὰ διάφορα π.χ. κλισὲ πού χρησιμοποιοῦσαν τότε ἦταν γραμμωτὰ καὶ τὰ φέρνανε ἀπὸ τὸ ἐξωτερικόν. Ἀργότερα εἶχαν ἐμφανιστεῖ στὴν Κύπρο οἱ τσιγκογράφοι Μοστιτιάν. Καλλιτέχνης τσιγκογράφος πού σπούδασε εἰδικῶς στὴν Ἀθήνα εἶναι ὁ Μιχαλάκης Ἐλευθεριάδης. Παραλλήλως ἰδρύθηκε στὴν Κύπρο καὶ τὸ πρῶτο λιθογραφεῖο ἀπὸ τὸν Καλογήρου καὶ Κουβᾶ στὴ Λεμεσό στὰ 1926. Πρόοδος τυπογραφικὴ ἦταν ἡ χρῆσις στοιχείων μουσικῆς βυζαντινῆς καὶ εὐρωπαϊκῆς. Ὁ Στυλιανὸς Χουρμούζιος, ἓνα δαιμόνιο καὶ πολύτροπο μυαλό, εἶχε φέρει πρῶτος στοιχεῖα βυζαντινῆς μουσικῆς. Πρῶτος τὰ χρησιμοποίησε ὁ μαθητὴς του στὴ βυζαντινὴ μουσικὴ καὶ ἔμπιστος ὑπάλληλός του στὸ τυπογραφεῖο Σωτήρης Δασκαλούδης. Ὁ Δασκαλούδης ὑπῆρξε ὁ πρῶτος στοιχειοθέτης βυζαντινῆς μουσικῆς, μὲ τὸ βιβλίον τοῦ Στυλιανοῦ Χουρμούζιου «Ἐθνικὴ Μούσα» Λεμεσὸς 1915. Στὸ βιβλίον μάλιστα

αὐτὸ εἶναι τυπωμένη δοξολογία πού τὴν εἶχε συνθέσει πρὶν λίγο καιρὸ ὁ Χουρμούζιος μόλις ἄκουσε τὴν κατάληψη τῆς Θεσσαλονίκης ἀπὸ τὸν Ἑλληνικὸ στρατὸ κι' ἐκτελέσθηκε τὴν ἐπομένη στὸν Ἱερὸ Ναὸ Ἀγίας Νάπας (Λεμεσός). Δυσκολώτερα ἦταν τὰ πράγματα μὲ τὴ στοιχειοθέτηση εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς. Ὁ τρόπος χρήσεως τῶν στοιχείων αὐτῶν εἶναι λίγο μπερδεμένος. Ἐπὶ πλεόν ὁ πρῶτος πού τὰ χρησιμοποίησε καὶ ἴσως ὁ μοναδικὸς ὡς τὰ σήμερα Θωμᾶς Κυριακίδης δὲν γνώριζε εὐρωπαϊκὴ μουσικὴ. Μὲ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ εἶχε βγῆ μιὰ συλλογὴ σχολικῶν ἀσμάτων τοῦ Τομπόλη (Πατρός), τυπώθηκαν τὰ πολυάριθμα παραδείγματα τοῦ δίτομου μνημειώδους ἔργου τοῦ μουσουργοῦ μας Σόλωνα Μιχαηλίδη «Ἀρμονία τῆς Σύγχρονης Μουσικῆς» καὶ ἄλλα μικρότερα ἔργα.

Μὲ τὴν ἐπιτόπια κίνηση καὶ μὲ τὴν ἐλευθερότερη εἰσαγωγὴν ἑλληνικοῦ ἐντύπου δημιουργηθῆκαν κατ' ἀνάγκη καὶ τὰ βιβλιοπωλεῖα. Ὁ πρῶτος βιβλιοπώλης ἦταν ὁ Δημήτριος Πετριδῆς καὶ λίγο ἀργότερα του ὁ ἱερωμένος Μακούλης. Ὁ Ὑψηλάντης, πού εἶχε τὸ τυπογραφεῖο «Μούσαι» εἶχε φτιάξει καὶ ἓνα Πρακτορεῖο Τύπου καὶ κυκλοφοροῦσε τὸ ἑλληνικὸ ἐντυπο στὴν Κύπρο σὲ περιορισμένη ὁμῶς κλίμακα. Αὐτὸς δοκίμασε νὰ κυκλοφορήσει καὶ κυπριακὰ ἐντυπα. Καλύτερη πρακτοριακὴ ἐργασία ἔκαμε τὰ 1932 ὁ Χαράλαμπος Πούλιας μὲ ἔδρα του στὴν ἀρχὴ τῆ Λεμεσὸ καὶ ὕστερα τῆ Λευκωσία. Μὲ τὴν ἴδρυση ὁμῶς τοῦ Γενικοῦ Πρακτορείου Τύπου τοῦ Πούλια καὶ Κόνιαρη στὰ 1934 πού ἀντιπροσώπευε καὶ τὰ δυὸ ἑλληνικὰ πρακτορεῖα τύπου, μπῆκαν οἱ βάσεις εὐρύτατης πρακτορικῆς ἐργασίας ἑλλαδικοῦ, ξένου καὶ ἐπιτοπίου καθημερινοῦ, περιοδικοῦ ἐντύπου καὶ βιβλίων.

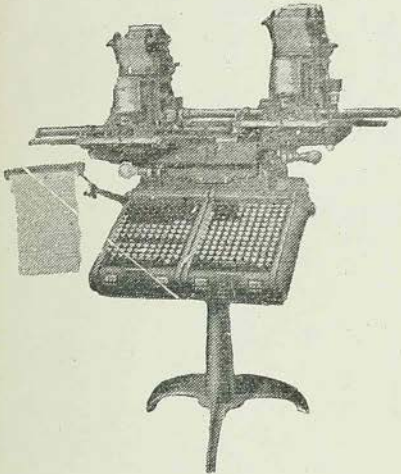
Ὁ Χρ. Γ. Ρῶσος ὑπῆρξε ὁ παλαιότερος βιβλοδέτης τῆς Κύπρου. Ὑπάλληλός του ἦταν ὁ Κυρμίτσης, ὁ ὁποῖος κάποτε πρὶν πολλὰ χρόνια εἶχε ἰδρύσει τὴν πρώτη δανειστικὴ βιβλιοθήκη ἔναντι μικροῦ τιμήματος.

Στὴν ἀγορὰ θὰ ἔχετε ἀντιληφθῆ μιὰ σειρὰ καρτ-ποστὰλ ἢ ἄλλων παρομοίων εἰδῶν. Μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ἀρκετὰ ἐπιτυχῆ ἀπὸ ἀπόψεως ἐμφανίσεως καὶ ὄχι γούστου. Ὡστόσο ὅλα αὐτὰ εἶναι τυπωμένα στὸ ἐξωτερικόν, ἰδίως στὴν Γερμανία. Δυὸ ὁμῶς σειρὲς μιὰ τοῦ Τηλεμάχου Κάνθου καὶ μιὰ ἄλλη τοῦ Κισσονέργη, σοβαρὰ καλλιτεχνήματα τυπώθηκαν στὴν Κύπρο καὶ πρέπει νὰ θεωρηθοῦν αὐτὰ ὡς μιὰ ἀπαρχή.

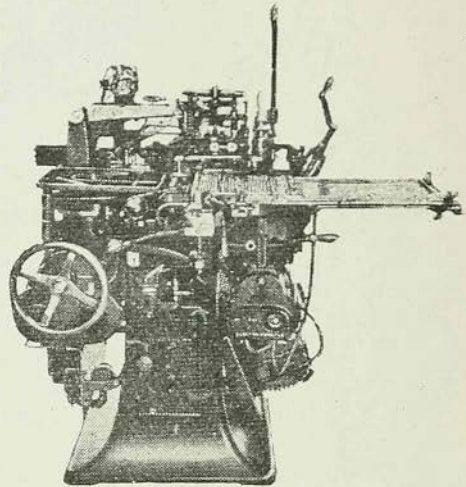
Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ.

Λινοτυπική μηχανή Intertype, ή οποία χρησιμοποιείται διά την στοιχειοθεσίαν. Ἡ μηχανή αὕτη ἀνταναθιστῆ πολλοὺς ἐργάτας καὶ χρησιμοποιεῖται κυρίως διά τὰς ἐφημερίδας, βιβλία καὶ περιοδικά.

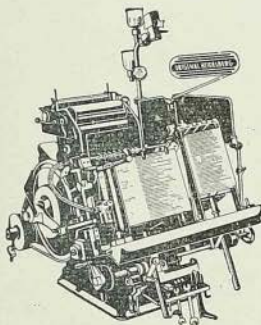

α

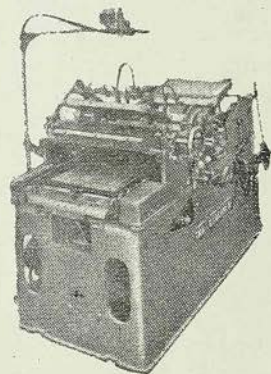

β

Μονοτυπική μηχανή, ή οποία στοιχειοθετεῖ κινητὰ στοιχεῖα διαφόρων μεγεθῶν. Χρησιμοποιεῖται κυρίως διά τήν στοιχειοθέτησιν βιβλίων καὶ τήν κατασκευήν τυπογραφικῶν ὄλκων. Εἰς τήν εἰκόνα (α): Τò ταμπλό τῆς μονοτυπιζῆς ὅπου δακτυλογραφοῦνται τὰ κείμενα. Εἰς τήν εἰκόνα (β): Τò χυτήριον τῆς μονοτυπιζῆς ὅπου στοιχειοθετοῦνται καὶ χύνονται τὰ στοιχεῖα.

Ὀρθιον αὐτόματον πιεστήριον. Χρησιμοποιεῖται διά τήν ἐκτύπωσιν ἐμπορικῶν ἐργασιῶν.

Ἐπίπεδον αὐτόματον πιεστήριον. Ἐκτυπῶνει κυρίως βιβλία καὶ περιοδικά.

